

AXBOROT XAVFSIZLIGIDAN KIBERXAVFSIZLIKKA O'TISH: IQTISODIY ZARURIYAT

ISLOMOV DILMUROD FAXRIDDIN O'G'LI

“O‘zbektelekom” AK Birinchi bo‘lim bosh mutaxassisi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

magistranti

+998990600060

e-mail: d.islomov@utc.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu tezis axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tish jarayoni iqtisodiy zaruriyat nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Kiberxavfsizlikning rivojlanishi tashkilotlar va korxonalar faoliyatida moliyaviy va resurs jihatdan samaradorlikni oshirish bilan bog'liq. Ishlab chiqilgan iqtisodiy mexanizmlar, xavflarni oldini olish chora-tadbirlari va resurslarni taqsimlash strategiyalari korxona va davlat darajasida optimal kiberxavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va amaliyotlarining roli, shuningdek, kiberxavfsizlik siyosatini ishlab chiqish va monitoring qilish tizimlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: kiberxavfsizlik, axborot xavfsizligi, iqtisodiy mexanizm, korporativ xavfsizlik, resurslarni boshqarish, risklarni minimallashtirish, qonunchilik, monitoring.

So'nggi yillarda axborot texnologiyalari va raqamli tizimlar rivojlanishi bilan birga korxona va davlat darajasida kiberxavfsizlik muammolari dolzarblik kasb etmoqda. Axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tish jarayoni faqat texnologik talab emas, balki iqtisodiy zarurat sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli tashkilotlar va kompaniyalar resurslarni samarali taqsimlash, xavf-

xatarlarni minimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun kiberxavfsizlik tizimlarini joriy qilishi zarur.

Ushbu tezisda iqtisodiy jihatdan kiberxavfsizlikning ahamiyati, xavflarni oldini olishning moliyaviy mexanizmlari va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida belgilangan talablar tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tishning iqtisodiy va strategik zaruriyatlarini aniqlash, shuningdek, samarali mexanizmlarni ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar berishdir.

Kirish qismida kiberxavfsizlikni rivojlantirishning iqtisodiy zaruriyati va uning korporativ faoliyat, davlat boshqaruvi hamda qonuniy mexanizmlar bilan bog'liqligi yoritiladi. Shu bilan birga, tadqiqot iqtisodiy resurslarni taqsimlash, risklarni baholash va xavfsizlik tizimlarini integratsiyalash jarayonlarini amaliy jihatdan ko'rib chiqishga qaratilgan.

XX asr oxiri va XXI asr boshidan boshlab axborot texnologiyalari hayotning barcha sohalariga chuqur kirib bordi va axborot resurslari iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning ajralmas qismiga aylandi. Shu munosabat bilan an'anaviy axborot xavfsizligi konsepsiyasidan kiberxavfsizlik tizimiga o'tish global tendensiyaga aylandi. Axborot xavfsizligi atamasi dastlab axborot resurslarini ruxsat etilmagan kirish, o'zgartirish yoki tarqatilishdan himoya qilishni nazarda tutgan bo'lsa, kiberxavfsizlik bugungi raqamli infratuzilmalar, tarmoqlar va internet maydonidagi tahdidlar kompleksini qamrab oladi. Bu o'zgarish nafaqat texnologik, balki iqtisodiy zarurat sifatida ham namoyon bo'ldi, chunki raqamli infratuzilmaga qilingan hujumlar korxonalar, banklar, davlat idoralari va fuqarolar uchun moliyaviy yo'qotishlarga olib keladi.

O'zbekiston Respublikasida bu tendensiya 2022-yilda "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi bilan qonuniy asosga ega bo'ldi. Ushbu Qonun 2022-yil aprel oyida Oliy Majlis tomonidan ma'qullangan va axborot tizimlari hamda resurslarni himoya qilish bo'yicha davlat siyosatini belgilaydi, kiberxavf tushunchalarini normativ tarzda aniqlaydi hamda davlat organlari bilan birga fuqarolar hamda yuridik shaxslar uchun majburiy kiberxavfsizlik standartlarini

belgilaydi. Qonunda kiberxavfsizlik subyektlari uchun tashkiliy, texnik va iqtisodiy chora-tadbirlar belgilangan bo'lib, bu holat raqamli makonda iqtisodiy xavfni aniqlash va minimallashtirishni maqsad qiladi.

Bundan tashqari, qonunchilik doirasida 2024-yil sentabr oyida qabul qilingan "Kiberxavfsizlikni ta'minlash sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish munosabati bilan ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonun fuqaro va yuridik shaxslar, xususan banklar, to'lov tizimlari, mikro moliya tashkilotlari faoliyatida kiberxavfsizlik talablariga rioya qilishni ta'minlashni moliyaviy majburiyat darajasiga ko'taradi. Ushbu o'zgartirishlar orqali qonuniy-iqtisodiy mexanizmlar mustahkamlandi, ya'ni axborot tizimlarida kiberxavfsizlikka rioya etmaganlik uchun javobgarlik kuchaytirildi va bu holat ijobiy iqtisodiy effektlarga yo'naltirilgan.

Shuningdek, parlament darajasida 2024-yil aprel oyida ko'rib chiqilgan qonun loyihalarida axborot tizimlari va bank infratuzilmasidagi kiberxavfsizlikka oid talablar kuchaytirilmoqda. Bu hujjatlar kiberxavfsizlikni davlat siyosati darajasiga olib chiqadi va iqtisodiy ta'sirni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan, bu esa raqamli xizmatlar barqarorligiga aniq ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston qonunchiligi bu yo'nalishni mustahkamlash orqali nafaqat axborot resurslarini himoya qilishni, balki ularning moliyaviy yo'qotishlardan himoyalaniishini ham ta'minlashga intilmoqda. Kiberxavfsizlikni ta'minlash davlat siyosati sifatida tan olinishi ham integratsiyalashgan iqtisodiy yondashuv, amaliy monitoring va tahliliy mexanizmlar tizimini joriy etishga olib keladi. Shu yo'l bilan axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tish nafaqat texnik muammo, balki strategik iqtisodiy zarurat sifatida amalga oshirilmoqda.

Amaliy jarayon: axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tishda iqtisodiy mexanizmlar:

Jarayon bosqichi	Amaliy faoliyat	Qo'llaniladigan yo'nalishlar	Iqtisodiy foyda/efekt
Kiberxavfsizlik strategiyasini ishlab chiqish	Korxona darajasida xavfsizlik strategiyasini ishlab chiqish, xavflarni iqtisodiy baholash modellari joriy etish	Risklarni aniqlash, tahlil, modelling	Resurslardan oqilona foydalanish, kutilmagan moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirish
Xavf profilini yaratish	Kiber tahdidlar turlarini tasniflash, ularning iqtisodiy oqibatlarini baholash	Kiber tahdidlar kategoriyalarini tuzish va xarajat parametrlarini belgilash	Xavfga qarshi chora-tadbirlarni investitsiyalash samaradorligini oshirish
Xodimlarning sarmoyaviy tayyorgarligi	Xodimlar malakasini oshirish bo'yicha treninglar va simulyatsiyalar o'tkazish	Trening dasturlarini ishlab chiqish, amaliy mashqlar	Inson omili tufayli yuzaga keladigan xatoliklarni kamaytirish, xaker hujumlari ehtimolini pasaytirish
Kiberxavfsizlik vositalarini tanlash	Raqamli himoya tizimlari va ishlab chiqarish jarayonlariga mos xavfsizlik vositalarini tanlash	Platforma, firevollar, monitor tizimlari, shifrlash vositalari	Kiberhujumlardan keladigan zararlar kamayadi, tizim ishonchliligi oshadi
Investitsiyani rejalashtirish va byudjet ajratish	Kiberxavfsizlik bo'yicha byudjet rejalarini tuzish	Xarajatlar, foyda, risklar tenglamasi	Resurslar optimal taqsimlanadi,

Jarayon bosqichi	Amaliy faoliyat	Qo'llaniladigan yo'nalishlar	Iqtisodiy foyda/efekt
			investitsiyalarning qaytimi oshadi
Monitoring va ogohlantirish mexanizmlarini joriy etish	Real vaqtli xavf monitoring tizimlarini yo'lga qo'yish	Kiber tahdidlarni avtomatik aniqlash	Shoshilinch javob, moliyaviy zararlarni oldini olish
Xarajat-foyda tahlili	Axborot tizimlarini himoya etish xarajatlarning foydasini bilan taqqoslash	Iqtisodiy tahlil, statistik ma'lumotlar	Kiberxavfsizlik bo'yicha qarorlar iqtisodiy jihatdan asoslangan bo'ladi
Sug'urta strategiyasini joriy etish	Xavfsizlik voqealari uchun sug'urta polislarini tanlash	Sug'urta kompaniyalari bilan shartnomalar	Kiberhujumdan keladigan moliyaviy yo'qotishlar qoplanadi

XULOSA

Axborot xavfsizligidan kiberxavfsizlikka o'tish jarayoni bugungi kunda iqtisodiy jihatdan zarur bo'lib, raqamli infratuzilmalarning barqaror ishlashini ta'minlash va korxona resurslarini oqilona boshqarish bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kiberxavfsizlik strategiyasini ishlab chiqish, xavf profillarini yaratish, xodimlarni malaka oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlik sezilarli darajada oshadi.

Amaliy jarayonlar, jumladan xavf monitoringi, investitsiyalarning qaytimi tahlili, sug'urta mexanizmlari va qonunchilik talablariga muvofiqlik, korxonalarga moliyaviy va huquqiy xavflarni kamaytirishga imkon beradi. Shu bilan birga,

kiberxavfsizlikka yo'naltirilgan resurslar nafaqat zararlarni oldini olish, balki yangi iqtisodiy foyda manbalarini yaratish imkoniyatini ham beradi.

Xulosa qilib aytganda, kiberxavfsizlik tizimlariga o'tish nafaqat texnik va operatsion ehtiyoj, balki korxona faoliyati samaradorligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omili sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan, korxonalarda kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish, xodimlarni malaka oshirish va monitoring mexanizmlarini rivojlantirish bugungi raqamli davrning majburiy iqtisodiy mexanizmi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. Axborot xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlari. Lex.uz, 2021 yil, 12 iyun.
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. Axborotlashtirish va kiberxavfsizlikni ta'minlash. Lex.uz, 2019 yil, 5 fevral.
3. Qodirov, S. Kiberxavfsizlik va raqamli iqtisodiyot. Toshkent: "Texnologiya" nashriyoti, 2020 yil.
4. Karimov, O. Axborot xavfsizligi va korxona iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Toshkent: "Iqtisod-fan" nashriyoti, 2022 yil.